

Derleyenler
AKSU BORA - KADİR DEDE
Ütopyalar

İletişim Yayınları 2603 • Araştırma-İnceleme Dizisi 427

ISBN-13: 978-975-05-2364-9

© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2018, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYAN Deniz Cankoçak

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3
Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
AKSU BORA - KADİR DEDE

Ütopyalar

Politikayla Arzunun
Kesiştiği Yer



İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

YÜCEL DEMİRER 9

Açılış Konuşması

MURATHAN MÜNGAN 17

Ütopyalarınız İtinayla İnşa Edilir: Siyasal Büyünün Sıradanlığı

POLAT S. ALPMAN 39

Sosyolojiden Monadolojiye İnter-Psikoloji

ONUR EYLÜL KARA 65

ÖĞRENCİ İZLENİMLERİ

Gelecekte Sekerek Bize Ulaşan Ses

DUYGU KARABULUT 85

Bir İşyeri Ütopyası Mümkün mü?

DEMET ŞAHENDE DİNLER 87

Bizim Ödipal Çaresizliğimiz: Histeri, Paranoya ve Kolektif Kurtuluşun İmkânları Üzerine...

KÂZİM ATEŞ 119

**Kalabalıkların Sinesine Dönmek:
Le Bon, y Gasset, Yakup Kadri**

ÖZGÜR TABUROĞLU 131

ÖĞRENCİ İZLENİMLERİ

Umudunu Yitirmeyen Şimdiki Zaman Mutsuzları

ESRA KARABAK 155

Ara Sıra Yaşama Umudu

ÖZGE KELEKÇİ - NİHAN BOZOK - MERAL AKBAŞ 157

**Roman ve Film Olarak *Orlando*'da
Androjenlik ve Feminist Ütopyalar**

ÇAĞLA KARABAĞ SARI 183

ÖĞRENCİ İZLENİMLERİ

İşin Ucundan Tutmak...

FEVZİ CAN GÜRÜZ 197

Romantik Bir Ütopya Olarak Siborg

AKSU BORA 199

**Başka Cinsiyetleri Tahayyül Etmek:
Karanlığın Sol Eli ve *Triton* Romanlarında
Cinsiyet ve Beden**

TOLGA ULUSOY 207

Erkekliğin İmkânsız Kaslarla İmtihanı

OLGA S. HÜNLER 237

ÖĞRENCİ İZLENİMLERİ

Çölü Yeşillendirmek

MERT ÖZSEZER 259

**Düşler, Düşlemler, Travmalar,
Ütopyalar, Distopyalar**

AYŞE DEVRİM BAŞTERZİ 261

Yitirilen Ütopyanın Yeniden Keşfi: Distopya

BURAK ÖZSOY 269

**Ütopya, Nostalji, Yas: Erken Cumhuriyet
Döneminden Gelecek Tahayyülleri**

KADİR DEDE 285

**“Başka Bir Dünya Mümkün”:
Reklamları İzlediniz!**

GÖKÇE ZEYBEK KABAKCI 317

**Ortak Bir Ütopya Tahayyülünün İmkânsızlığı:
Farklı ‘Biz’likler, Farklı ‘Gerçek’likler**

EMRE ERDOĞAN – PINAR UYAN SEMERCİ 337

Ütopyayı İstemek...

NİLGÜN TOKER 377

3. Siyasal Psikoloji Konferans Programı 383

YAZARLAR 387

ÖNSÖZ

YÜCEL DEMİRER

(...) Yazık ki, 1950 seçim mücadeleleri çoktan sona ermişti. Zira, Fuat, mizacına en uygun olan kalabalık kürlerini ancak sıralarda toplanan mitinglerde yapabiliyordu. Hemen her gün gibi İstanbul şehrini, semt semt, yer yer kaplayan o halk yığınlarına karışmakta tam manasıyla baş döndüren bir hal vardı. Evet, ancak o çeşit uğultulu insan ormanları içindedir ki, Fuat yalnızlığını, kimsesizliğini ve hatta kendini unutuyordu...

– Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, 592

(...) Havalandırmaya çıktıklarında, tuvaletlerde bulunan çöp vavrillerinin üzerine tüneyerek bir anlık selamlaşmaları yakalamaya uğraşıyorduk. Bu arada çoğunlukla erkek arkadaşlar yakalanıyor, içeriye götürülerek falakaya çekiliyorlardı. Yine de selamlaşabilmiş olmanın sevincini gölgeleyemiyordu hiçbir şey... İyiden iyiye alışmıştık A Blok'a... Artık farklılıkları görüp, olağanüstülükleri sezebiliyorduk...

– Sema Yiğit Kanat, *Kaktüsler Susuz da Yaşar: Kadımlar Mamak Cezâevini Anlatıyor*, 381

(...) Batı illerinde bulunmuş olanlardan yukarıda aktardığım tarzda Türkler'i küçümseyici sözler işitmedim hiç. Bu küçümseme ve hatta nefret, daha çok, batı illerinde hiç yaşamamış, yörenin genç insanlarına özgü. Yani, Türk diye karşısında askeri, polisi ve memuru gören insanlar. O "düşmanımız Türkler" diyen de böyle biriydi...

– Kadri Gürsel, *Dağdakiler: Bağok'tan Gabar'a 26 Gün*, 73

Siyasal Psikoloji sosyal bilim araştırmalarının sessiz ve derinden işlevli bir dalıdır. Ana bileşenleri Siyaset Bilimi ve Psikoloji olsa da, Sosyoloji, İletişim Bilimleri, Ekonomi, Eğitim, Hukuk ve pek çok diğer disiplinin izlerini taşıyan bu alan siyasal dav-

ranışın psikolojik dayanaklarını, köklerini ve sonuçlarını anlama faaliyetine ışık tutmaktadır. Siyasal Psikoloji alanında yapılan analizler, kişilik, sosyal psikoloji, gelişimsel psikoloji, bilişsel psikoloji ve gruplar arası ilişkiler hakkındaki teori ve araştırmalardan faydalanır. Bilişsel süreç ve sosyal ilişkilere ilişkin temel kuramların uygulanmasıyla siyasal eylem ve tercihlerin anlaşılma kapasitesini yükselten bu disiplin, siyasal olanı anlama yolunda daha geniş imkânlar sağlarken, siyasal alanın siliik sınıır çizgilerinin olabildiğince görünür olmasına katkı sunar. Bu anlamda Siyasal Psikoloji dalındaki araştırmalar, liderlik tipleri, kitlesel siyasal davranış, kitlesel iletişimin etkileri, siyasal toplumsallaşma, dış politika analizleri, çatışma nedenleri ve çözümleri ile gruplar arası ilişkilere uzanan bir genişliğe sahiptir.

Siyasal Psikoloji siyasi tutum ve davranışların araştırılmasında bireyin bilişsel kapasitesi ile siyasi tercihleri arasındaki ilişkiye ve insanların karar süreçlerine ışık tutarak, sıradan yurttaşların siyasi davranış tercihlerine ilişkin yeni veriler sağlamaktadır. Siyasal Psikoloji siyasal aktörlerin birey düzeyindeki psikolojisi ile olduğu kadar, kitlesel boyutu ile de ilgilenmektedir. Tüm boyutlarıyla siyasi meseleler, aktörler ve politikalar hakkında kamuoyunun oluşumu, oy verme, protesto ve diğer siyasal katılım biçimleri ile farklı sosyal grup ve kesimlerin üyeleri arasındaki çatışma ve işbirliği modelleri Siyasal Psikoloji'nin çalışma alanına girmektedir. İster insan psikolojisi ile daha çok ilgilendiğimiz bir dönemden geçiyor olmamızla bağlantılı olduğunu, ister Rahn, Sullivan ve Rudolph'un (2002) iddia ettikleri gibi Siyaset Bilimi'nde rasyonel seçim teorilerinin yükselişine bir yanıt olarak geliştiğini düşünelim, görece yeni bir paradigma alanı olarak Siyasal Psikoloji araştırmaları, günümüz siyasi sorunlarına aktörler ve kurumlar üzerinden olduğu kadar, bunlar arasındaki özgül dinamikler üzerinden de farklı bir perspektiften bakmamızı sağlamaktadır. Bunun yanında, siyasal insanın doğasını anlamak için yeni araçlar sunmakta ve eldeki öngörülerin bir bölümünü çöpe atmamızı gerektirecek kadar Siyaset Bilimi'nin yöntem ve araçlarını çeşitlendirip, karşılaştırmalı analizler açısından güçlendirmektedir.

1980'li yılların ilk yarısında darbecilerin uygulamalarına meşruiyet sağlamak amacıyla faaliyet gösteren “bindirilmiş akademik kıtalar”ın etkisi altında kalan Siyasal Psikoloji çalışmaları, izleyen yıllarda bu durumdan kaynaklanan bir durgunluk dönemi geçirmiştir. Akademik olmaktan çok güncel siyaset ve güç ilişkilerinin gerektirdiği bir biçimde tanımlanan “terörist akıl”ı çözümlmeyi iş edinen yaklaşımların etkisi günümüzde azalmış olsa da, ülkemizde hâlâ sınırlı sayıda akademisyen tarafından ilgilenilen Siyasal Psikoloji alanında yapılan çalışmaların nicelik ve niteliği, gerekli olan düzeyin altındadır. Lisanstan doktora düzeyine kadar ders programlarında giderek daha çok yer bulmasına rağmen, bu alanın halen birbirinden kopuk bir grup akademisyen ve araştırmacının özel ilgi alanı olarak varlığını sürdürdüğünü ve dünyadaki diğer ülkelere nazaran çok daha yavaş ve hatta, olgusal zenginlik ile tutarsız bir gelişme içinde olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Oysa duyguların yoğun biçimlerde yaşandığı ve daha görünür kararlarla dışa vurulduğu içinde yaşadığımız toplum, Siyasal Psikoloji araştırmacıları için bir cennet gibidir. Geçmiş uzun yıllara dayanan çözülmemiş sorunlar, kolektif tabular, giderek derinleşen toplumsal kutuplaşmalar, mutabakat mekanizmalarının zayıflığı üzerinde şekillenen bireysel, kolektif ve inatçı algı çerçeveleri, anlaşılmayı ve anlatılmayı beklemektedir. Yarım yüzyıl önce yayınlanmış bir gazete manşetinin dönemin başbakanınca kameralara tutulup güncel bir tartışmada pozisyon almak için kullanılabilirdiği, müsamere tadında resmî performansların kitlelerce gözyaşları içinde izlenebildiği, özel ve kamusal alan arasındaki ayrımın ihtiyaca göre gözardı edildiği bir düzlemde; Kürt meselesinden dinin kamusal alandaki yerine, başörtüsü direnişinden zorunlu/seçmeli din derslerine, kadının toplumsal yerinden temel haklar üzerine verilmekte olan farklı referanslara kadar, değişik yön ve düzlemlerde birçok konu Siyasal Psikoloji araştırmacılarının ilgisine muhtaçtır. Ülke gündemini yıllardır işgal etmekte olan sorunların algılama biçimlerini nasıl dönüştürdüğü ve bunların tekrar siyasal süreci –birer girdi olarak– nasıl belirlediğine ışık tutan ça-

lışmaların eksikliği hissedilmektedir. Kilometrekareye dūřen “uzman”, “haklı”, “masum”, “mağdur” ve “ahlaklı” oranının en ũst dūzeylerde seyrettiği ũlkemizde siyasal karar verme ve toplumsal uzlaşma bağlamlarında Siyasal Psikoloji araştırmalarının yeri önemlidir.

Derin toplumsal değişimleri bũyũk bir istikrarsızlık, şiddet eğilimi, yoksulluk, işsizlik, cinsiyet eksenli ayrımcılık, doğa ve çevreye ũzensizlik ve hukuksuzluk içinde sarsılarak geçirmek- te olan ũlkemizde, insanın ve grupların siyasal davranış psiko- lojisi ile ilgili faktŕler, gũndelik hayatın içinde ve hatta mer- kezindedir. Bu bağlamda Siyasal Psikoloji, karşılıklı algı ve tu- tumların, kamuya māl olmuş klişelerin, hoş gŕrme, gũven duya- ma ve ŕnyargı dũzeylerinin, siyasal katılımı, parti aidiyetini, seçmen davranışını nasıl etkilediğini, etnik ayrımların ve din- sel inancın etkilerini, toplumsal kutuplaşmanın derinliğini an- lamaya yarayacaktır. Siyasal Psikoloji disiplininin sağladığı alet çantası, ulusal kimlik, çatışma, şiddet, yabancılaşma, bağımlı- lık, liderlik, hak ve adalet algılarımızın haritalarına olduğu ka- dar, ũlkemizde milli spor haline gelen sosyal ayrımların siyasal alanın kalitesini dũřũren bir biçimde gũdũmlũ istihdamına da ışık tutma kapasitesine sahiptir.

Etnik, dinsel ve cinsiyet yŕnelimi eksenli farkların olağan ayrı- mlar olarak kavramsallaştırılıp gũndelik hayatın akışına ye- dirilemediği, geleneksel aidiyetlerin modern tercihlere baskın geldiği, yũz yũze ilişkilerin dolaylı bağları gŕlgeledięi, aşağılık duygusunun yaygın, komplo teorilerinin meşru, askeri darbe- lerin mũmkũn, bunlara verilen sivil yanıtın otoriter olduğu toplumsal ve siyasal ortamımızda, ŕzellikle ulusal kimlik, top- lumsal bilinç, siyasal toplumsallaşma, milliyetçilik, ŕteki algı- sı, insan hakları ihlalleri, işkence ve siyasal gerekçeli psikolo- jik travma başlıkları, Siyasal Psikoloji araştırmalarının ũlkemiz siyasetini anlamak için katkı yapacağı en ŕnemli konular ara- sındadır.

Siyasal Psikoloji'nin gelişimini ũ aşamada değerlendirmek mũmkũndũr: İlk aşamada siyasetin felsefesine daha yakın, si- yasal teori ile daha meşgul, tanımını ve yŕntemlerini arayan bir

grup çalışma yapılmıştır. İkincisi alanın sınırları ve kurucularının tanımlandığı, daha bilimsel ve sistematik bir dönemdir. Üçüncü dönem, disiplinin kapsamının genişlediği ve kullanılan yöntemlerin çoğaldığı bir gelişme ve sağlama aşaması olmuştur. Tüm bu süreç yaşanırken, bir bilgi alanı olarak Siyasal Psikoloji de bilimin içinde bulunduğu epistemolojik krizden payını almıştır. Bilimsel bilginin geçerliliği, disiplinlerarası geçişme, daha eşitlikçi bir toplum içinde yaşama ve fildişi kulesinden başını dışarıya uzatan bir bilime ilişkin tartışmalar, Siyasal Psikoloji alanını da etkilemiştir.

Ülkemizde Siyasal Psikoloji'nin gelişmesine katkı yapmak için başlatılan Siyasal Psikoloji Çalıştayı'nın ilki 2014 yılında Kocaeli Üniversitesi'nde, ikincisi 2015'te Akdeniz Üniversitesi'nde yapıldı. Etkinliğin üçüncüsü, konferans olarak, Mülkiyeliler Birliği'nin katkılarıyla 11-12 Mayıs 2017 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirildi. Bu etkinlikler, Siyasal Psikoloji'nin üç aşama içinde değerlendirilen gelişimine çok sonradan katılan ülkemizde, başından itibaren Türkiye'nin farklı üniversitelerinde bu alanla ilgilenen ve araştırmalar yapan akademisyenleri bir araya getirerek birikimlerini ve çalışmalarını paylaşabilecekleri ve tartışabilecekleri ortak bir akademik zemin yaratmıştır. Aynı zamanda, siyasal gelişme özellikleri nedeniyle özgün dayanışma ve kamusal ifade biçimlerine sahne olan ülkemizde, hem akademisyenlerin, hem de karar verme süreçlerinin potansiyel adayları olan öğrencilerin bu alana ilgisinin yoğunlaşmasına mütevazı da olsa bir katkıda bulunmuştur. Etkinliklerden beklenen uzun dönemli fayda ise, bu alandaki çalışmaların nitelik ve nicelik olarak artmasıdır.

Okumaya başladığımız derleme, "Politikayla Arzunun Kesiştiği Yer: Ütopyalarda" başlıklı bir konferans için "Toplumun varlığı ya da yokluğunun/toplum olmanın imkânının giderek daha fazla tartışıldığı bir dönemdeyiz. Buna uygun biçimde ütopyaları yeniden düşünmek, bir yandan bugüne dair yer yer örtük bir arzuyu, diğer yandan geleceğe dair bir vaadi taşıyabilmesi için çok anlamlı. Siyasal Psikoloji Konferansı'nda 'ütopyasız politika mümkün müdür?' sorusundan yola çıkarak toplu-

ma dair kolektif arzuları, ‘Yeni Türkiye’ gibi politik fantezileri, toplumsal ortak paydaya dair hayalleri ve özlemleri tartışmak istiyoruz. Katılımcılarımızı, aşağıda sıraladığımız, ancak bunlarla sınırlı olmayan alt temaları Siyasal Psikoloji bağlamında düşünmeye ve tartışmaya davet ediyoruz” şeklinde ifade edilen bir çağrı sonrasında, 11-12 Mayıs 2017 tarihlerinde Ankara’da gerçekleştirilen etkinlikte sunulan tebliğlere dayanmaktadır.

Kitap da tıpkı konferans gibi, ütopyalara farklı düzeylerden, farklı dillerle yaklaşan yazarları ağırlıyor. Siyasal Psikolojinin disiplinlerarası bir alan olduğu kadar, ütopyalar da akademik düşüncenin çok ötesine giden bir konu. Böyle olunca, akademik makalelerle birlikte denemelerin, edebiyata ve sinemaya yaslanan yazılarla birlikte saha çalışması analizlerinin seslerine kulak vermek, kaçınılmaz oldu. Üniversitede başlayan Siyasal Psikoloji çalıştaylarının bir konferansa dönüşerek üniversite dışına çıkması, bir tür “sürgün” olarak görülebilir, ancak yer değiştirmenin her zaman özgürleştirici bir yanı da vardır. Bildik coğrafyanın dışına çıkınca insan daha önce fark etmediği yeteneklerini, imkânlarını keşfeder. Bizim için bu imkânlardan biri, konferansın düzenlenmesinde gönüllü olarak çalışan öğrenciler ile birlikteliğimiz oldu. Onların seslerine de bildiri-lerin yanında yer vermek istememiz, sadece kendilerine bir teşekkür değil, Siyasal Psikoloji çalışmalarının yönelimlerine ve yaratmak istediğimiz kültüre ilişkin bir işaret olarak görülmeli.

Türkçenin en yetkin yazarlarından biri, Murathan Mungan’ın açış konuşmasıyla başlayan, birbirleriyle, katılımcılarla, sokaktaki protestocularla, salonun duvarlarında fotoğrafları asılı devrimcilerle konuşarak ilerleyen bu yazılar, daha önceki yıllarda yapılan ve ileride yapılacak olanlarla birlikte Türkiye’de Siyasal Psikoloji’nin yeri ve ilerleyişi üzerine fikir veren metinler arasında yerini alacaktır.

Siyasal Psikoloji araştırmalarında siyasal ve psikolojik öğelerin etkililik oranları konusunda farklı görüşlerin olması kaçınılmazdır. Siyasal Psikoloji alanının yeterince siyasal veya psikolojik olmadığı iddiaları, bir yandan ekonomi-politik alanın nesnelliklerini, diğer yandan bilinçaltının derinliklerini bu

alandan daha işlevli kılmak için yapılmış birer iyimser davet gibi görünebilir. Ancak eleştirilerin farklı kaygılardan kaynaklandığı durumlar da mevcuttur. Örneğin James H. Kuklinski, Siyasal Psikoloji'nin tanımının iyi yapılmamış olduğunu belirterek, bu alanın Psikoloji'ye nitelikli bir katkıda bulunamayacak olmasına ilişkin endişelerini ifade etmiştir. Diğer yandan, Psikoloji'nin birilerinin kullanışlı bulduğu kuram, yöntem ve bulguları ödünç aldığı bir alet çantası olmaması gerektiğini belirtmiştir (Kuklinski, 2000: 2 ve 12). Kuklinski'nin uyarısı, herkese olduğu kadar, bu koleksiyonun Siyasal Psikoloji alanına sonradan ilgi duyan yazarlarına da yapılmış gibidir. Siyaset araştırmalarının ana akım izleklerinde işlenmeyen konuları inceleyen ve çoğunluğu bu disiplinin “marjinaleri” tarafından yazılan okuyacağımız makalelerin, Psikoloji alanını gönlünce talan eden sorumsuz arayışlar mı, yoksa siyasal alanın özellikle Türkiye için yakıcı özellikler taşıyan meselelerine, olgular dünyasından gelen farklı seslere kulak kabartarak ve bunları bir arada değerlendirerek yaklaşan cesaretli adımlar mı olduklarına günümüzün ve geleceğin okurları karar verecektir.

Kocaeli Dayanışma Akademisi

KAYNAKÇA

- Gürsel, K. (1996), *Dağdakiler: Bağok'tan Gabar'a 26 Gün*, İstanbul: Metis.
- Kanat, S. Y. (2011), “Mevki.” *Kaktüsler Susuz da Yaşar: Kadınlar Mamak Cezaevini Anlatıyor* içinde, Ankara: Dipnot.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2012), *Panorama*, İstanbul: İletişim.
- Kuklinski, J. H. (Ed.).(2002), “Introduction: Political Psychology and the Study of Politics”, *Thinking about Political Psychology* içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rahn, W., J. Sullivan ve T. Rudolph. (2002), “Political Psychology and Political Science”, *Thinking about Political Psychology* içinde, (Ed. J. H. Kuklinski), Cambridge: Cambridge University Press.